

> Retouradres Postbus 20951 2500 EZ Den Haag

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

**Directoraat-Generaal
Wonen, Wijken en
Integratie**

Rijnstraat 8
Postbus 20951
2500 EZ Den Haag
www.vrom.nl

Kenmerk
DGWWI/KV2009058571

Datum 19 februari 2010
Betreft Aanbieding publicaties "Kernpublicatie WoON Energie" en
"Energiegedrag in de woning"

Geachte Voorzitter,

Hierbij bied ik u twee onderzoekspublicaties aan. De eerste gaat over de stand van energiebesparende maatregelen in de bestaande woningvoorraad, de tweede over het energiegedrag van bewoners in de woning.

Beide publicaties komen voort uit de Module Energie van het WoonOnderzoek Nederland (WoON) uit 2006. Aanleiding voor dit energieonderzoek vormde de behoefte aan een actueel beeld van de opmars van energiebesparende maatregelen in de woningvoorraad. De module Energie uit 2006 vormt samen met drie eerdere metingen (1990, 1995 en 2000) een monitor van de energetische kwaliteit van de Nederlandse woningvoorraad.

Publicatie over de energiebesparende maatregelen in de voorraad

De studie *Kernpublicatie WoON Energie* laat een zeer positief beeld zien van de groei van het aandeel woningen waar energiebesparende maatregelen zijn genomen. Over de gehele linie is in de periode 2000-2006 een toename te zien van energiebesparende maatregelen in de woningvoorraad. Dit komt deels door de nieuw gebouwde woningen, maar ook in de oudere voorraad is er sprake van een toename.

Dit betekent dat het gevoerde stimuleringsbeleid in de periode 2000-2006 haar vruchten heeft afgeworpen. Nadien heeft het beleid bij de start van het Kabinetsprogramma Schoon en Zuinig nog een extra impuls gekregen, evenals door het programma Meer met Minder en de stimuleringsmaatregelen in het kader van de economische crisis in de woningmarkt. De effecten van dit nieuwe beleid zijn derhalve nog niet zichtbaar in deze studie. De komende tijd zal het beleid verder worden geëvalueerd, in het voorjaar zal uw Kamer worden geïnformeerd over de bevindingen.

Het gaat in deze studie om de volgende vijf energiebesparende maatregelen: het aanbrengen van vloer-, gevel-, dak- of glisolatie en maatregelen die met de verwarmingsinstallatie te maken hebben.

Het aandeel woningen met een HR-ketel (Hoog Rendement-ketel) in de voorraad neemt snel toe: van 12% in 2000 tot 42% in 2006.

Iets meer dan 80% van de woningen heeft in 2006 inmiddels glasisolatie¹, ruim 75% dakisolatie. Vloerisolatie (43%) en gevelisolatie (55%) blijven hierbij achter. Dat is niet verwonderlijk aangezien dit bij een aantal bouwstijlen technisch moeilijker uitvoerbare maatregelen zijn.

Het ligt voor de hand dat de groei van het aandeel woningen per isolatietype na verloop van tijd zal afvlakken. De makkelijk te isoleren woningen in de voorraad raken immers op een gegeven moment op. Toch vertonen drie van de vier isolatietypen nog een vrijwel even grote toename (in procentpunten) over de periode 2000-2006 als over 1995-2000. Alleen de gevelisolatie groeit duidelijk minder snel dan voorheen.

Zowel in de huur- als de koopsector neemt het aandeel energiebesparende maatregelen toe. Binnen de huursector is bovendien opvallend dat de groei van het aandeel woningen met energiebesparende maatregelen bij particuliere verhuurders verhoudingsgewijs niet onderdoet voor die bij sociale verhuurders.

Verder levert de studie een beeld van de verdeling van energielabels over de voorraad. De Nederlandse woningvoorraad blijkt grofweg verdeeld te kunnen worden in drie nagenoeg even grote groepen: woningen met een A- of B-label, woningen met een C-, D- of E-label en woningen met een F- of G-label. Het energielabel is grotendeels afhankelijk van het bouwjaar, de mate van (na-)isolatie en het type verwarmingsinstallatie.

Woningen met energielabel A of B zijn vanzelfsprekend in de jongere woningvoorraad (van na 1995) te vinden. Dat wil niet zeggen dat in de oudere voorraad geen woningen te vinden zijn met een hoog label, maar die woningen zijn dan voornamelijk na 1970 gebouwd. Deze woningen kenmerken zich door een hoge isolatiegraad en een ketel met hoog rendement.

Woningen met energielabel F of G komen met name voor in de oudste delen van de woningvoorraad. Toch treffen we in deze woningen regelmatig glas- en dakisolatie aan. Dat deze woningen desondanks geen gunstiger energielabel hebben, komt doorgaans door het ontbreken van vloer- en gevelisolatie. De meest effectieve maatregelen zijn bij deze woningen blijkbaar niet altijd genomen.

Mede daarom is mijn beleid nu onder andere gericht op een meer integrale benadering van het energiebesparingsvraagstuk op woningniveau. Hierbij hoort het laten uitvoeren van een Maatwerkadvies voor Energiebesparing, waaruit moet blijken wat de meest effectieve maatregelen zijn. Individuele prikkels als de subsidie op isolatieglas kunnen dus worden benut als onderdeel van een uit te voeren Maatwerkadvies voor Energiebesparing.

Om eventuele financiële belemmeringen voor eigenaren weg te nemen, is een aantal regelingen in het leven geroepen, waaronder de mogelijkheid om gebruik te maken van de Garantstelling Energiebesparingkrediet, de verlaging van het Btw-tarief voor isolatiewerkzaamheden aan vloer, dak en gevels en de aangepaste Regeling Groenprojecten.

¹ Een bouwdeel (vloer, gevel, dak, glas) van een woning geldt als geïsoleerd als minstens 50% van het oppervlak van dat bouwdeel van thermisch isolatiemateriaal (of dubbelglas) is voorzien.

De EnergieInvesteringsAftrek (EIA) is een goed voorbeeld van een integrale aanpak, waarbij het uitgangspunt is het verbeteren van het energielabel met twee labelstappen of het bereiken van minimaal een label B.

**Directoraat-Generaal
Wonen, Wijken en
Integratie**

Datum
19 februari 2010

Publicatie over energiegedrag in de woning

In de tweede studie, *Energiegedrag in de woning*, staat niet zozeer de woning centraal, maar veeleer het energiegedrag van de bewoners in de woning. De aandacht spitst zich toe op het stookgedrag van bewoners. Aanleiding voor deze studie vormt een onderzoek uit 2005² waarin de potentiële energiebesparing in het stookgedrag van bewoners in Nederland is geraamd op ongeveer 9% van het totale gas- en warmteverbruik.

Doel van deze nieuwe studie is meer inzicht in de achtergronden van energieonzuinig gedrag, het vinden van aanknopingspunten om energieonzuinige gedragingen van bewoners te kunnen beïnvloeden, en het komen tot een bruikbare doelgroepenindeling.

De auteurs van de publicatie *Energiegedrag in de woning* concluderen dat energieonzuinige gedragingen doorgaans sterk gefragmenteerd blijken over verschillende doelgroepen, en deels moeten worden beschouwd als moeilijk beïnvloedbaar, deels als onveranderbaar. Toch biedt de studie een aantal waardevolle aanknopingspunten om bewoners bewust te maken van energieonzuinig gedrag, en geeft het inzicht in concrete mogelijkheden om het gedrag van bewoners te beïnvloeden. Een doelgroepenindeling op basis van het energielabel blijkt de meest geschikte voor gedragsbeïnvloeding.

Energietabel als uitgangspunt voor doelgroepenindeling

Het energiegedrag van bewoners blijkt samen te hangen met de energetische eigenschappen van de woning waarin zij wonen. In het algemeen geldt: hoe zuiniger de woning, hoe onzuiniger het gedrag³.

In tegenstelling tot wat wel eens wordt gedacht, blijkt het aanpassen van onzuinig gedrag in energiezuinige woningen (met een A of B-label) wel degelijk te leiden tot een lagere energierekening. Derhalve gelden de bewoners van zuinige woningen als een niet onbelangrijke, en nog steeds groeiende, doelgroep. Het gedrag van bewoners van onzuinige woningen (met een F- of G-label) blijkt moeilijk veranderbaar. De bewoners van deze woningen neigen reeds naar zuinig gedrag, en waar ze dat niet doen hebben ze daar vaak goede redenen voor (zoals meer comfort).

De bewoners van -in energetisch opzicht- middenklassewoningen (met een C-, D- of E-label) vormen een interessante doelgroep. In dit segment hebben zowel gedragsverandering als investeringen in de woning meer effect dan in woningen met een A- of B-label. Aan de andere kant zal energiezuiniger gedrag niet zoveel comfortverlies met zich meebrengen als in woningen met een F- of G-label.

² K. Leidelmeijer en P. van Grieken (2005) *Wonen en Energie; Stook- en ventilatiegedrag van huishoudens*. Amsterdam: RIGO Advies en Research BV.

³ Ondanks onzuiniger gedrag (zoals een hogere stooktemperatuur) is het verbruik (gemeten in bijvoorbeeld kubieke meters gas) in zuiniger woningen doorgaans lager.

Bovenstaande constatering sluiten goed aan bij reeds doorgevoerde beleidswijzigingen, waarbij minder wordt gefocust op eigendomsverhoudingen, maar meer op de huidige energetische kwaliteit van de woning. Zo biedt het energielabel aangrijpingspunten voor beïnvloeding van het energiegedrag van bewoners.

**Directoraat-Generaal
Wonen, Wijken en
Integratie**

Datum
19 februari 2010

Aanknopingspunten voor gedragsbeïnvloeding

De onderzoekers formuleren een aantal concrete aanknopingspunten om het energiegedrag van bewoners te beïnvloeden. Ik licht er hier een aantal uit, die onder de volgende drie noemers zijn te brengen: (1) voorlichting en advies over energie(on)zuinig gedrag, (2) de bewustwording ten aanzien van energie(on)zuinig gedrag verhogen, of (3) het wegnemen van praktische belemmeringen voor zuinig gedrag.

(1) Voorlichting en advies

Bij het opstellen van maatwerkadvies voor energiebesparing zou het verstandig zijn, gezien de bevindingen uit het rapport, rekening te houden met het energiegedrag van de bewoners, hun wensen en hun situatie (zoals inkomen en gezondheid). Dit geldt ook voor installateurs en andere organisaties die maatwerkadvies uitbrengen.

Het maatwerkadvies heeft mijn aandacht, en ik werk voortdurend aan het optimaliseren ervan. Ik beschouw het maatwerkadvies als de eerste stap in een reeks van te nemen maatregelen door bewoners, die uiteindelijk moeten leiden tot een integrale aanpak gericht op het bereiken van energiebesparing.

Verder loont het om via voorlichting aan bewoners de kennis over optimaal energiegedrag te vergroten, zoals over adequaat ventilatiegedrag, en stookgedrag 's nachts en bij (kortdurende) afwezigheid. Welk gedrag optimaal is hangt volgens de onderzoekers vaak samen met het energielabel van de woning.

Het onderzoek wijst uit dat het bij perioden van afwezigheid langer dan drie uur zuiniger is de thermostaat op 15°C te zetten. 's Nachts de thermostaat op 15°C blijkt de meest zuinige manier van stoken, ook in zuinige woningen.

Overigens zijn er in het kader van voorlichting reeds initiatieven ontplooid, zoals bijvoorbeeld het instrument 'de energielastenverlager' van Milieuceentraal, dat gericht is op het geven van persoonlijk advies met betrekking tot het realiseren van lagere energielasten aan huishoudens. Ten aanzien van het beïnvloeden van het gebruikersgedrag heb ik ervoor gekozen onafhankelijke zenders als Milieuceentraal en de HIER Klimaatcampagne in te zetten, zodat de burgers zich meer bewust worden van de gevolgen van hun gedrag.

(2) Bewustwording

Uit het rapport komt verder naar voren dat het bewust maken van bewoners van hun onzuinig gedrag mogelijk leidt tot aanpassing van dat gedrag. Het verdient aanbeveling onzuinig energiegedrag niet alleen in de jaarlijkse energierekening terug te laten komen, maar met een hogere frequentie en ook op andere manieren, zoals terugkoppeling via zogenaamde 'slimme meters'. Naar aanleiding van een discussie in de Eerste Kamer over de verplichte uitrol van de slimme meters, bereidt de minister van Economische Zaken de aanpassing van het wetsvoorstel voor.

De Postbus 51 Campagne 'er valt meer uit je huis te halen dan je denkt' wordt momenteel herhaald. Bewustwording ten aanzien van het verlagen van de energielasten is een belangrijk onderdeel van deze campagne.

Uit het rapport blijkt verder dat het gewenst is bewoners van onzuinige woningen bewust te maken van de voordelen van verhuizen naar een meer zuinige woning. Hierbij gaat het niet alleen om de voordelen van een lagere energierekening, maar ook om het bereiken van meer wooncomfort. Doelgroepen zijn hier mensen die omwille van gezondheid of leeftijd op hogere temperaturen stoken, of mensen die vaak thuis zijn, en om welke reden dan ook niet kunnen investeren in energiebesparende maatregelen. Bij de woonruimteverdeling zouden deze groepen met voorrang energiezuinige woningen kunnen worden toebedeeld.

**Directoraat-Generaal
Wonen, Wijken en
Integratie**

Datum
19 februari 2010

(3) Wegnemen praktische belemmeringen

Het wegnemen van praktische belemmeringen vormt een derde mogelijkheid om zuinig gedrag te bevorderen. Een groter bedieningsgemak van programmeerbare thermostaten zou bewoners in staat stellen hun stookgedrag beter af te stemmen op hun wisselende wensen en aanwezigheid gedurende de dag. Juist bewoners die de instelling van hun programmeerbare thermostaat nooit wijzigen, blijken vaker op hoge temperaturen te stoken bij – langere – perioden van afwezigheid. Een meer ergonomisch ontwerp van thermostaten en aandacht voor een goede instructie kunnen hier uitkomst bieden. Hier ligt een taak voor de installatiesector en de producenten.

Samenvattend levert deze tweede studie zeer bruikbare kennis op over energiebesparing in de woning, die het waard is te verspreiden onder bewoners. Ik beveel deze studie en de daarin voorgestelde doelgroepenbenadering dan ook van harte aan bij alle partijen die een taak hebben bij de voorlichting van de bewoner over energiegedrag in de woning. Daartoe reken ik niet alleen instanties als het aanjaagteam Meer met Minder, Milieu Centraal en Agentschap NL (het voormalige SenterNovem), maar ook woningcorporaties en particuliere verhuurders, makelaars en woonruimteverdelers, EPA-adviseurs en installateurs, architecten en technisch ontwerpers, en bouwers en projectontwikkelaars.

Hoogachtend,
de minister voor Wonen, Wijken en Integratie,

E.E. van der Laan